

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาที่มุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐาน ให้สามารถคงการอ่านออกเขียนได้และคำนวณได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536: 32)

การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นการศึกษาระดับเดียวเท่านั้นที่มีพระราชบัญญัติบังคับว่าคนไทยทุกคนต้องเรียนจบชั้นประถมศึกษา โรงเรียนประถมศึกษาจึงเป็นแห่งแรก และแห่งสุดท้ายในการศึกษาเล่าเรียนของคนไทยจำนวนมหาศาล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2528: 3)

ในการจัดการศึกษาภาคบังคับของประเทศไทย นับตั้งแต่มีการศึกษาภาคบังคับเมื่อปีพุทธศักราช 2464 เป็นต้นมา รัฐบาลทุกสมัยต่างถือเป็นภารกิจและได้ให้ความสำคัญมาโดยตลอด แต่เนื่องจากการศึกษาในระดับนี้มีข้อบ่งชี้ และปริมาณงานที่กว้างขวางมาก ดังนั้นถึงแม้รัฐบาลจะจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาการศึกษาระดับนี้ เป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างสูง แต่เมื่อเฉลี่ยกับปริมาณงาน และจำนวนนักเรียนในความรับผิดชอบแล้ว กล่าวได้ว่างบประมาณที่ได้รับยังอยู่ในภาวะที่ค่อนข้างจำกัด ผลของการพัฒนาในด้านปริมาณนับว่าประสบความสำเร็จ สามารถเกณฑ์เด็กเข้าเรียนได้สูงถึง ร้อยละ 97.5 แต่ถ้าพิจารณาในด้านคุณภาพการศึกษาระดับภาคบังคับของประเทศแล้วจะพบว่าทั้งประสิทธิภาพการจัดการศึกษา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ประชากรมีฐานะยากจน อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายในท้องถื่นทุรกันดาร และจังหวัดที่ประชากรส่วนใหญ่ใช้ภาษาถิ่นที่ไม่ใช่ภาษาไทย เป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน (พินิจ สุริยะจันทร์, 2534: 21-22)

ในการจัดการศึกษานั้น มีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการประถมศึกษาหลายประการ แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือ ผู้บริหารโรงเรียน เพราะผู้บริหารโรงเรียนเป็นหัวหน้าหน่วยงานที่เล็กที่สุด

และสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษาที่กระจายอยู่ทุกส่วนของประเทศ นโยบาย หลักสูตร ความมุ่งหมายของการศึกษา หรือวิธีการสอนต่าง ๆ นั้น โรงเรียนจะนำไปใช้หรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้บริหารทั้งสิ้น ถ้าผู้บริหารไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตน ไม่ดำเนินการตามภารกิจให้ถูกต้องแล้ว นโยบายต่าง ๆ ก็จะไม่เป็นไปตามที่ทางราชการต้องการ ทำให้การบริหารไม่บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528: 3-9)

การบริหารโรงเรียนนั้น ผู้บริหารในฐานะผู้นำมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการบริหารโรงเรียนจะมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารในการใช้อำนาจ อิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือคำสั่งของเขาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ขวัญกำลังใจเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ และบรรลุถึงประสิทธิผลอย่างแท้จริง การเสริมสร้างให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญดี จึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกองค์การ เพราะประโยชน์จะเกิดขึ้นกับทั้งส่วนตัวและหมู่คณะที่มีขวัญดีดังนี้

1) ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องใช้ทักษะของตนให้เกิดผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย

2) ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ (อุทัย หิรัญโต, 2523)

บุญญ์ สาร (2526) กล่าวว่าขวัญเป็นน้ำใจที่อยากจะทำงานให้ได้ โดยความสมัครใจ และมีความสุขกับงานเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้บริหารจะละเลยเสียมิได้ ผู้บริหารที่ดีก็เหมือนกับแม่ทัพที่ดีถึงเวลาจะออกรบ ขวัญของทหารจะเป็นเรื่องใหญ่ แม่ทัพทุกคนต้องใช้เทคนิคนานาประการเพื่อทำให้ทหารมีกำลังใจและขวัญที่ดีเสียก่อน จึงจะออกรบได้

ขวัญเป็นการแสดงออกทางภาวะจิตใจหรือความรู้สึก ทศนคติของคนในหน่วยงานที่มีต่องาน บุคคลหรือเพื่อนร่วมงานต่อองค์การที่ตนปฏิบัติอยู่ ต่อวัตถุประสงค์และความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายขององค์การ ความเชื่อมั่นที่มีต่อผู้นำ ต่อสมาชิกด้วยกัน ความเชื่อมั่นที่มีต่อเป้าหมายของกลุ่ม และความสามัคคีกลมเกลียวที่จะทำให้งานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายด้วยดี ผู้นำมีส่วนในการเสริมสร้างขวัญในหน่วยงาน คนงานจะมีความพอใจหรือไม่พอใจย่อมมาจากหัวหน้างานเป็นส่วนหนึ่ง สรุปได้ว่า ขวัญเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับบุคลากรในหน่วยงานทุกหน่วยงานต้องการให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานสูง เพราะจะก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ (วิจิต เยี่ยมเวหา, 2531)

ภาวะผู้นำของผู้บริหารมีผลต่อขวัญกำลังใจของครูและคุณภาพของนักเรียนอย่างมาก เพราะภาวะผู้นำของผู้บริหารจะส่งผลต่อคุณภาพของโรงเรียน ยังผลให้เด็กเป็นคนดี สนใจการเรียน มีคุณธรรม เมื่อผ่านการศึกษาแล้วสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้อย่างมีความสุข (ประมวล อินทศรี, 2537: 2)

ภาวะผู้นำ (Leadership) ของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในหน่วยงาน เพราะผู้บริหารเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือจิตใจบุคลากรอื่นในหน่วยงาน เป็นสัญลักษณ์ เป็นตัวแทนขององค์การตามความคิดเห็นของ Getzels และ Guba ได้แบ่งภาวะผู้นำออกเป็น 3 แบบ ตามลักษณะพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออก (Role Behavior) ในการบริหารหน่วยงานคือ

- 1) ผู้นำที่ยึดสถาบันเป็นหลัก (The Nomothetic Leader)
- 2) ผู้นำที่ยึดบุคคลเป็นหลัก (The Idiographic Leader)
- 3) ผู้นำที่ยึดการประสานประโยชน์เป็นหลัก (The Transactional Leader)

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันมีสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ 24 แห่ง กลุ่มโรงเรียน 146 กลุ่ม โรงเรียน 1,076 โรงเรียน และมีนักเรียนรวม 200,374 คน มีผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา 1,076 คน มีครูสายผู้สอน 9,842 คน (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น, 2538: 1-2)

การจัดการศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่นในภาพรวม ปรากฏว่าผล การสอบปลายปีของชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2537 รวมทุกกลุ่มประสบการณ์ได้คะแนนเฉลี่ย 70.26% สูงกว่าเป้าหมายของแผนพัฒนาการศึกษาลำดับที่ 7 ที่ตั้งเป้าไว้ 70.00% เท่ากับ .26% เป้าหมายร้อยละของนักเรียนที่มีผลการเรียนน่าพอใจรวมทุกกลุ่มประสบการณ์ของแผน 7 เท่ากับ 94.00% ผลการประเมินได้เท่ากับ 91.20% ต่ำกว่าเป้าหมาย 2.80% เมื่อพิจารณา ตั้งแต่ปี 2527-2537 ในรอบ 11 ปี ผลการประเมินเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 0.21% (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น, 2537: 17-18)

ผู้วิจัยในฐานะเป็นผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น จึงสนใจที่จะศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา และต้องการทราบว่าแบบภาวะผู้นำมีผลต่อขวัญกำลังใจของครูหรือไม่อย่างไร อันจะเป็นแนวทางให้ผู้บริหารนำไปปรับปรุงความเป็นผู้นำของตนเอง และเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาความเป็นผู้นำของผู้บริหาร

โรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น และสร้างขวัญกำลังใจให้กับครู อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป

## 1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เพื่อต้องการศึกษาผู้หน้าของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาแบบผู้นำในการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา
- 2) เพื่อศึกษาขวัญกำลังใจของครูโรงเรียนประถมศึกษา
- 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบผู้นำของผู้บริหารกับขวัญกำลังใจของครู

## 1.3 ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งที่จะศึกษาแบบผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น 3 แบบ คือ แบบยึดสถาบัน แบบยึดบุคคล และแบบประสานประโยชน์กับขวัญกำลังใจของครู ในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีนักเรียน 500 คนขึ้นไป โดยทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นข้าราชการครูสายผู้สอน ร้อยละ 50 ในโรงเรียนเป้าหมาย เท่านั้น

## 1.4 สถานที่ทำการวิจัย

โรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 53 โรงเรียน

## 1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแบบสอบถามของครูสายผู้สอน ถือว่าเป็นข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติงานจริงตามปกติเป็นไปตามความเป็นจริงและเชื่อถือได้ โดยผู้บริหารที่จะศึกษาและครูผู้สอนที่จะตอบแบบสอบถาม ต้องปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนนั้นมาแล้วอย่างน้อย 1 ปีการศึกษาขึ้นไป

### 1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1) โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษา ที่สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่นที่มีนักเรียน 500 คนขึ้นไป

2) ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่ดำรงตำแหน่ง อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ในโรงเรียนที่มีนักเรียน 500 คนขึ้นไป ที่สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น

3) แบบผู้นำในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งผู้นำเป็น 3 แบบคือ

(1) แบบผู้นำที่ยึดสถาบันเป็นหลัก หมายถึง ผู้นำประเภทยึดวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ตลอดจนระเบียบ ข้อบังคับของสถาบันเป็นหลัก จนบางครั้งผู้ปฏิบัติงานต้องเสียเวลาและความสุขส่วนตัวมากเกินไป เพื่อให้เกิดความสำเร็จโดยที่ตนเองจะประสบกับความทุกข์อย่างใดก็ไม่คำนึงถึง

(2) แบบผู้นำที่ยึดบุคคลเป็นหลัก หมายถึง ผู้นำประเภทปล่อยปละละเลย กฎระเบียบ ข้อบังคับและเป้าหมาย เพียงแต่จะทำให้บุคคลที่ทำงานด้วยมีความสุขสบาย และตามใจจนทำให้งานล้มเหลวได้ ผู้ใต้บังคับบัญชาจะประพฤติอย่างใดก็ได้ไม่ว่า เพราะเกรงใจและต้องการความเป็นมิตรอยู่เรื่อยไป โดยไม่คำนึงถึงผลเสียของงาน

(3) แบบผู้นำที่ยึดการประสานประโยชน์เป็นหลัก หมายถึง ผู้นำประเภทมองการประสานประโยชน์ของโรงเรียน และของผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำงานด้วยเป็นหลัก โดยการพยายามให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ในเวลาเดียวกันก็จะให้สิ่งตอบแทนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาตามความเหมาะสม และยุติธรรม โดยผู้ใต้บังคับบัญชาเองก็มีความพอใจในการทำงานด้วย ประโยชน์จะเกิดขึ้นกับโรงเรียน และบุคลากรทุกคน

4) ขวัญกำลังใจของครู หมายถึง สภาพทางจิตใจหรือความรู้สึกพึงพอใจของครูที่มีต่อการทำงานในโรงเรียนที่ตนเป็นสมาชิก ความรู้สึกนี้อาจจะเกี่ยวกับเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และบรรยากาศของหน่วยงานในการแสดงออกถึงความพอใจที่จะทำงานร่วมกัน มีความเชื่อมั่น มีกำลังใจ มีระเบียบวินัย มีความกระตือรือร้น เต็มใจที่จะฟันฝ่าอุปสรรคร่วมกัน เพื่อความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียน

5) สบอ. หมายถึง สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และกิ่งอำเภอ ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น

- 6) สบจ. หมายถึง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น
- 7) ครูผู้สอน หมายถึง ข้าราชการครูสายผู้สอนที่ทำหน้าที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น

#### 1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นผู้นำของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 2) เพื่อทราบแนวโน้มของการเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา
- 3) เพื่อเสนอแนะสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ในการจัดหลักสูตรและฝึกอบรมผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา